

vija pala u vrijeme premijere odnosno tiskanja drame 1804 godine. No jamačno da drama nije dugo trebala čekati izvedbu i tiskanje, pa prema tome i sama obradba drame ne smije se ni u kojem slučaju suviše antedatirati.

Od kulturno-historijskog je značenja, da je Goetheov »Faust« dospio brzo, već prvim izdanjem u Hrvatsku, i da je to djelo jamačno i dalo pobudu Brezovačkom za njegovu dramu o Grabancijašu dijaku. To je hrvatsko djelo izgubilo značaj posve izvornog djela, ali je uzor, što je sasvim razumljivo, samo djelomičan i izvanjski. Brezovački je izmijenio u osnovi smisao Goetheove tragedije, iz Fausta je načinio Matijaša Grabancijaša dijaka. Njegov racionalizam nije mogao podnijeti blizinu Mephistophelesa, te adekvatnog lica u svojoj komediji i nema. Matijaš Grabancijaš dijak svojim je znanjem i domišljatošću činio svoja djela. Shvaćanje Brezovačkog odra-

zuje se na više mjesta, a ponajbolje na kraju drame kad Matijaš izjavljuje posve u duhu prosvjetaškog apsolutizma; »za vaše dobro ovak z vami baratal jesem«, i kao pravi racionalist razjašnjuje: »to onomu, koj po školah hodi i marljivo vu izvedanju naravnih pripečenj trsi se vučiti, lahko včiniti je, i zato ova pripečenja ne coprijam, nego navuku i znanju naravskomu pripisati morate« (str. 98 — »Grada«, str. 279). Tako nema duhovne srodnosti »Matijaša Grabancijaša dijaka« s Goetheovim »Faustom«, jer Faust nasuprot ovako tuži: »Bilde mir nicht ein, was Rechts zu wissen, — Bilde mir nicht ein, ich könnte was lehren, — Die Menschen zu bessern und zu bekehren« (stih 371—373, u izd. od 1790 stih 18—20). Drugo naziranje dovelo je i do veće promjene sadržaja, a konačna je posljedica da se je i izvanjska ovisnost, na koju se sad upozorilo, održala samo djelomice.

Dr. Držislav Švob

JELAČIĆIANA IZ VUKOVARA

Nema sumnje da bi jedan novi jedinstveni arhivski zakon u Jugoslaviji uvelike olakšao i probleme historijske heuristike i potom samo stalno unapređivao i historijsku publicistiku. Kada bi naime u državi postojalo neko središnje arhivsko povjerenstvo koje bi se brinulo o katastru građe, o njenoj organizaciji, čuvanju i uvjetima publiciteta, jamačno da bi se u savremenoj historiografiji osjetio vidan napredak, a što je glavno, bilo bi i ekonomisanja pojedinačnih energija. Ovako, kako danas stoji, sve je prepušteno slučaju, i nerijetko se zbog desorganizacije često troše snage u sporrednim partijama samo toga radi što neki mogu a neki ne mogu imati evidenciju materije. Nešto s time bi jedared za uvijek trebalo prestati pa bi pravo na rad trebalo omogućiti svakom historičarskom pregaocu. Takvim bi onda ostvarenjem i tehničkim olakšanjem stručnoga rada u području historiografije i odgovornost pojedinaca porasla i bilo bi mjesta strožijoj kritici koja danas mora da uvelike izostane sticajem prilika u kojima se nalazi izvjestan dio povjesničarskih radnika.

Sa ovo nekoliko napomena želim objavit iz vukovarskoga gradskoga arhiva rukovijet građe iz godina 1848.—1850. a u vezi s banom Jelačićem.

I

29. V. 1848. *Ban baron Josip Jelačić Bužinski piše Općini Vukovarskoj o buntovnicima.*

Gospodo!

S Velikim negodovanjem vĕrodostojno sam razumio, da neki zlomislenici u varoši vašoj kojima u mesto obćeg blaga samsebični interesi na serdцу leže — mirni vredni i mili naš slavenski narod sa svakojakimi lažmi bune i varaju a time razdor i neslogu izmedju slavonske bratje oboje cĕrkve čineći, obćoj domovini našoj nepriliku gotove. U koliko me s jedne ztrane boli, što podobnih bezobraznih buntovnikah u domovini našoj ima, u toliko dvaput većma serditi se moram, da dotična poglavarstva na takove bundžije dužni svoj pozor neobraćaju, i šnjima strogo nepostupaju. U svih dakle okolnostih na novo pozdravljam ja svu bratju moju slavonce, i jedne i druge cĕrkve, i uveravam ih, kao od presvĕtlog okrunenog kralja našeg postavljeni mu poglavar, da su sve reći takovih zlomislenikah samo prazne laži, i gadni povod dušmanske namĕre. Ja sam u pozdravu mome već izrekao, da razlikah vĕrozakona današnjim danom nikakve prepone u društvenom, i političnom životu nećine, bio tko ili jedne, ili druge vĕre, samo ako je prijatelj narodnosti jezika našeg, on je brat i prijatelj naš, a koji god protiv narodnosti, i jezika našeg ide, stim se imade kao dušmaninom naprĕdka našeg najstrožie postupati.

Ja tvrdo deržim, da ove reći moje u blagu zemlju dolaze, gde će svaki razdor izumreti i da će reći moje tamo najblagorodniim rodod, rodod uzajamnog bratstva,

rodom najčvrstie sloge, medjusobne ljubavi, i iztinitost porazumljenja uroditi.

Primate iskreni pozdrav moj.

U Zagrebu dana 29-og svibnja 1848.

Jelačić Ban

II

28. VII. 1849. Ban Jelačić šalje iz Rume Općini Vukovarskoj svoj »Proglas na narod«.

Poglavarstvu, i čeloj občini Vukovarskoj.*

Ljubezni narode! Mila Braćo!

Visokim proglasom od 4. ožujka t. g. podijelilo je Njegovo veličanstvo ukupnoj austrijskoj državi ustav, koji svim našim željam zadovoljava.

Taj ustav dočekali su Narodi Carevine s uzvikom i sa zahvalnosti tako ćete i vi braćo proiznaći, da on još više podjeljuje, nego što smo se nadati mogli u vrijeme, kad smo ustali za sačuvanje njene kupnosti, Carevine, i za Ravnopravnost svih Njezinih Narodnostih.

Sa istim Ustavom osigurano je jednakim načinom, kao i u drugih krunovinah (Kronländer) ustavne Austrie autonomično upravljanje ovih kraljevinah na koliko to Edinstvo krijepeke Države dopusti.

Edinstvo Njeno i Samostalnost pojedinih stranah temelji su toga ustava, a kraljevina Hrvatska i Slavonija dobili su po tome dokaz priznate Carske Milosti, te su im prava i sloboda znatno povećana. Svojevremeni Njini uredi budu u savršenoj neodgovornosti od kraljevstva ugarskog uzdržani teče im se kod obćenitih posalah Carevine pristojno učestie podati.

Budući da i ovde sveder od Ratnih okolnostih prečen svečano Proglašenje Ustava u Glavnom Našem Gradu u osobi učiniti nemožu, a to vam za već sada sa ratišta šiljem, za da se važnom i od naših kraljevinah željno očekivanom novom Uređenju, kamo posebni Ustav, kraljevinah ovih u Način izbora za sabor naš spada, već sada bez odlaganja put otvoriti može. Na koju svrhu su ljudi narodni, znanjem svojim odlučni i domaći kraljevinah odnošenja savršeno poznajući u Beč jur pozvani.

Ukinuće Urbarskih daćah u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji visokim proglasom od 7 srpnja 1849. koji će se napose proglasiti,

* Na poledini spisa: Primio 31. Maja 1848. oko 1/8 sati u veće (tok dostave dakle ipak oko 2 dana iz Zagreba u Vukovar). Na adresnom dijelu akta: štambilj: Baron Josip Jelačić Buzinski, Ban Dalm. Hrv. i Slav. zatim: žig pošte (austrijske, c. kr.); Agram 29 Maj 1848. Iza toga: Od bana trojedne kraljevine hrv. slav. dalm. / Obćini Vukovarskoj / u / Vukovar. Lijevo u uglu adresnoga prostora: službeno po estaffetti.

osigurano, i ujedno će se shodno naredbe učiniti, za da se što skorie prilična naknada tih daćah opredjeli, i zajedno tu bivšim vlastitenjem međutim, dok se način i količina naknadno potanje ustanovi, predplati, a ime pripadajuće im naknade izplati.

Vam Junački moji krajišnici s obadvjemi visokimi Ručnimi pismi iz Olomuca, od 31. ožujka t. g. još u mēsecu travnju proglašenim Milostivo odpuštene su vaše zadužbine za Žitak, koji vam je u ime posutbe dat bio, blizu podrug Miliuna iznoseći, i visoko osiguranje dano est, da premda kao vojnici i u svih kraišku službu tiućih se poslovih izvršujućoj obće državnoj oblasti podćinjeni ostajete, ipak uz to dobili budete posebno upravljanje obćinah te učastje u svih ostalih Narodov podjeljenih pravih.

Braćo Moja! Podugo već bjesni zlosretni rat u našoj velikoj Carevini. Hiljada ih je već poginulo u Boju. A još više od Napora i težkoćah, strahovita pustošenja obratiše krasne varoši i sela na pustotu, za bogati plod njivah ponestajalo je Ruku, koje biga spajale a med izgorjelim snopljem leže nezakopani trupovi od ubijenih. To je strašno doduše no još nije najveće zlo. Zemlje naše su plodovite, vedro nebo plodonosno nastire kao uvijek naše njive, vječiti Dobri Bog još živi i nekoliko samo mirnih godinah treba teče ope rane zacijeliti. Nu od mlogo žalostnijih i gorih dugotrajećih posledicah je najnovijiti prevrat, uzdrmano stanje zakonitog poredka; uredan tečaj upravljanja je prekinut, Pravosuđe je loše, mnoge zastarjele i više neupotrebive naredbe prestale su valjanost imati, bez da je do sada na njino mēsto novi shodniji poredak namješten. Da se to učini skrajnje je sad već vrijeme, svaki pošten čovčik podpirat će dakle vladara svog i njegovu vladu u tome zlu veliko delo novog uređenja našeg uzdrmanog stanja, e da svom snagom, koju povērenje i krepka volja podaje, sretno ovrši podjani od njeg. veličanstva Našeg milostivog vladara Ustav. Osigurava ne samo svakoj krunovini samostalnost svog upravljanja već i svakoj narodnosti slobodni narodni razvitak, a ustav sam u povećih svojih obrisih jest sveza da se sve narode Austriske, u Ednu krepku veliku Državu spojiti ima, i spoiili budu; u tom smislu se je na saboru od prošle godine očitovao narod, i ja kao organ Njegov, a obojica iz najdubljeg uverenja zato Uvērenje Hiljada ih je već na bojištu palo, za to Uvērenje i ja svoj Život na mejdan svaki dan Radostno iznosim.

Hrvat Slavonac u svojih ljepih kraljevinah, Srbin u plodovitoj svojoj Vojvodini, Čeh, Njamac, Rumun, Slovak, Rusin i Poljak, Mađjar i Talian meka su odsele samo braća i žitelji edne velike kuće pod ednim

krovom, svako udo te velike obitelji neka si ustroji obitalište svoje kako najbolje znađe, bez da brata koga u svome tlači. A sve da ravna Edan isti ljubljani otac. Tako će biti, tako mora naša prostrana Domovina da se ustroji. Nu da se taj veliki cilj postigne, neophodno je potrebno da svi skupa oko njega što više moguće, činom i na najpošteniji način sudjelujete.

Mila Braćo! Uzđajte se kao dosad u vašeg Bana onako, kako se on sa odanom vjernostiju u svog visokog i junačkog vladara uzđaje; te buditemu u pomoć kod uređenja naše velike kuće. Kad onda tako zakonitu slobodu uživajući od godine do godine zreliji i iskusniji postanemo, moći ćemo ove poprave pošteno i smotreno činiti, kojeće naše blagostanje u sreću proricati.

Naš narod hrabar u boju posvjećit će jamačno i kod toga novog uređenja svoju smotrenu mudrost te će to kako se za cjelo nadam naša najljepša slava biti kad mir i red sve više i više cvateći blagostanje te

duševnu i čudorednu izobraženost duboko usadimo.

Nu ne slušajte, Braćo, nipošto opomenah nesmotrenih i zlobnih ljudi, koji mrzeći na zakoniti poredak onde na neslogu, nepovjerenje i rat nagovaraju de sloga povjerenja i mira treba, sa preziranjem odvrćajte se od njojve rječite smjelosti već i zato, što oni kao sada tako i onda samo rječi trošahu Hiljade vas krvcu svoju u sve dobro svoje na Žertveniku (oltaru) domovine žrtvovahu, i dan danas žrtvujete. Bog je snam i spravednom stvari te ćemo mi pobjediti, te sretni biti.

Bog poživi i brani Ednokupnu Ustavnu Austriju, njezinog Mladog junačkog cara i našu Milu Domovinu.

U Rumi na dan 28. srpnja 1849.

Jelačić
Ban

(Svršiče se).

Dr. Josip Matasović.

PUBLIKACIJE

Kniewald, Dr. Dragutin »Antependij« u Dobrinju na otoku Krku (Izvadak iz »Godišnjaka sveučilišta u Zagrebu« god. 1929/30—1932/33).

Opisujući jedan slabo poznati spomenik starog crkvenog veza sa Dobrinja na otoku Krku, g. dr. Dragutin Kniewald nadovezuje na opis jednog sličnog spomenika, koji je ranije objavio u »Godišnjaku« za godine 1924/25—1928/29. U jednom i drugom slučaju radi se oltarnoj pali (koja je možda nekada služila kao oltarna slika), izrađenoj raznobojnim vezom na svili. Ovakve pale pored vezenih epitrahelija, slavni kazula i sličnih paramenta jesu važni ostaci naročito u srednjem veku razvijene tehnike takozvanog »slikanja iglom« i danas sačinjavaju dobrodošle spomenike slikarskoga stila. U »Antependiju u Dobrinju« g. autor prvo dodaje neke podatke o antependiju katedrale u Krku, koji je u međuvremenu obradila Betty Kurth u bečkom časopisu »Belvedere«. Iz oblika kazula, koje nose svetitelji na krčkom antependiju, kao i iz forme mitre sv. Kvirina i iz detalja arhitekturne pozadine bio je g. autor zaključio, da je antependij izrađen krajem XIV. ili početkom XV. stoljeća. Sada je ova datacija potvrđena zapisom u inventaru krčke stolne crkve iz g. 1500, koja služi kao terminus ante quem. Dodaje se još jedan formalni razlog: oblik mitre na glavi utkanog biskupa, verovatno donatora. Sada prelazi na antependij, koji se još danas čuva u Dobrinju, a bio je izrađen za crkvu sv. Stje-

pana. Ovaj kasnosrednjevekovni vez, čiju sredinu sačinjava krunisanje Gospino, jednako je visok, kao i krčki antependij, samo je dužina bila nekada veća. Glavna scena nalazi se u arkadi kasnogotičkog oblika, kao i susedne figure sv. Stjepana i sv. Jakoba. Natpisi su latinski. Antependij nije bez kasnijih dodataka: u aplikaciji su dodani neki manje važni delovi, a lica glavnih figura su premazana masnim bojama. To je velika šteta, jer najviše ometa stilsko opredeljenje antependija. G. Kniewald je primetio između oba antependija potpunu sličnost u pogledu koncepcije, tehnike i građe, samo su izvesne razlike u broju figura i u obliku lukova, koji su »obični«. Zbog dosta slabih reprodukcija dobrinjskog antependija teško je detaljnije analizirati stil ovoga vanrednog umetničkog rada. Iz razloga, koji su druge prirode, nego čisto ikonografski razlozi g. autora, pridružujemo se njegovoj opštoj dataciji antependija u XIV. stoljeće sa primedbom, da ga treba staviti u drugu polovinu i da potiče iz venecijanske škole, ma da identičnost sa radovima Paola i Lorenza Veneziana, kako ju nalazi Betty Kurth, iz reprodukcija nije evidentna. Za tu činjenicu bili bi potrebni originalni izgledi lica.

Publikovanje dobrinjskog antependija makar bez umetničko-historijskih ambicija i u ovoj formi je zaslužno delo, jer doprinosi poznavanju jedne velike umetničke epohe, koja ni u njenom teritorijalnom centru nije još uvek dovoljno detaljno poznata. Želili bi